

УДК 34=161.2=03.111

С.М. Нікіфорова

**ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ
ТЕРМІНОЛОГІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ**

Анотація. У статті розглянуто загальне поняття «термін» та його роль у науковому (в даному випадку юридичному) тексті, розроблено його класифікацію та особливості перекладу юридичних термінів з англійської мови на українську. Досліджено також шляхи перекладу англійської юридичної термінології на українську, віднайдено, що в юридичній термінології зустрічаються переважно складні терміни та терміни-словосполучення.

Ключові слова: терміносистема, термінологічна лексика, загальнонаукові і загальнотехнічні терміни, галузеві терміни, вузькоспеціальні терміни, термін-словосполучення, термінолексика.

Аннотация. В статье рассмотрено общее понятие «термин» и его роль в научном (в данном случае юридическом) тексте, разработана его классификация и особенности перевода юридических терминов с английского языка на украинский. Исследованы также способы перевода английской юридической терминологии на украинский, определено, что в юридической терминологии встречаются в основном сложные термины и термины-словосочетания.

Ключевые слова: термин-система, терминологическая лексика, общенаучные и общетехнические термины, отраслевые термины, узкоспециальные термины, термин-словосочетание, терминологическая лексика.

Abstract. Common definition «term» and its role in the scientific (in the juridical) text has been considered in the article, its classification and peculiarities of law terms translation from English into Ukrainian have been worked out. And also the ways of translation of English law terminology into Ukrainian have been researched in the work.

Key words: term-system, terminological vocabulary, common scientific and technical terms, branch terms, narrow special terms, term-combination of words, term-vocabulary.

© Нікіфорова С.М., 2012.

У словниковому складі мови велике місце належить термінологічній лексиці, кількість якої весь час помітно зростає. До термінологічної лексики належать усі слова, що об'єднуються в мові під загальною назвою «терміни». Терміном називається спеціальне слово або словосполучення, що вживається для точного вираження поняття з якої-небудь галузі знання – науки, техніки, суспільно-політичного життя, мистецтва, юриспруденції тощо.

У зв'язку з постійним розвитком сучасної української мови з'являється все більше і більше термінів, не тільки технічних і наукових, а й економічних і юридичних.

Мета роботи – дослідити особливості передачі англійських юридичних термінів українською мовою. Тема актуальна з огляду на низку проблем, що витікають з неї. Насамперед це розгляд специфіки навчального технічного перекладу, який передбачає огляд спеціальної літератури з різних галузей науки та техніки, а також спеціальних газетних, журнальних статей з техніко-економічних, правових питань, переклад технічної документації, правових документів, актів, законів тощо.

Існує багато дослідницьких робіт стосовно перекладу технічної та наукової термінології, але недостатньо розкрито проблему перекладу специфічної термінології, зокрема правової, не розроблено систему правил, які могли б допомогти при перекладі специфічної юридичної термінології, недостатньо висвітлено питання послідовності роботи над текстом під час перекладу юридичного характеру. У цьому полягає **новизна** поданої дослідницької роботи.

Актуальність теми пов'язана з розробкою методичних рекомендацій та вказівок щодо поліпшення розумової праці перекладача, який здійснює переклад юридичного тексту з англійської мови на українську або навпаки, причому текст має специфічну юридичну термінологію, низку усталених слів, словосполучень, притаманних саме правовим текстам. Переклад тексту з дотриманням стильових ознак законодавчого характеру є також однією з найважливіших проблем, що з'являються у процесі перекладу тексту.

Види та класифікація юридичних термінів

Існують деякі особливості юридичного тексту, що ведуть до труднощів, що виникають у процесі його семантичної інтерпретації.

Енциклопедичний юридичний словник у словниковій статті «Юридична техніка» зупиняється і на понятті юридичного терміна як елемента юридичної техніки і визначає юридичні терміни в такий спосіб: «словесні позначення державно-правових понять, за допомогою яких виражається і закріплюється зміст нормативно-правових розпоряджень держави». Навряд чи можна погодитися з тим, що це визначення саме по собі точне, тому що немає сумніву, що поняття *споживач* або *доброволець* є правовими, але навряд чи їх можна назвати державними. Чи варто вважати, що «нормативно-правові розпорядження держави» – це просто правові акти (закони, постанови, розпорядження, укази і т. ін.), класифіковані в залежності від їхнього державного органу, що видав?

Відповідно до положень Енциклопедичного юридичного словника юридичні терміни поділяються на три різновиди за ознакою «зрозумілості» тієї або іншої частини населення:

1. Загальнозначущі терміни характеризуються тим, що вони вживаються в повсякденному житті і зрозумілі всім, до цієї групи термінів відносяться, наприклад: *біженець, свідок, працівник; accomplice, accreditation*.

2. Спеціальні юридичні терміни володіють особливим правовим змістом, (і, мабуть, зрозумілі далеко не всім, а лише фахівцям у галузі права), наприклад: *необхідна оборона, задоволення позову; coerced acquiescence, to retaliate accusation*.

3. Спеціально-технічні терміни відбивають область спеціальних знань – техніки, економіки, медицини і т.д. (мабуть, ці терміни повинні бути зрозумілі юристові, що є ще і фахівцем в іншій області), наприклад: *недоброякісна продукція, правила техніки безпеки, non-patentable, nuclear-free* [1].

Термінів, що мають відповідники у загальноповсякденній лексиці (пор. загальноповсякденні слова *довгота, додаток, рівняння, уявлення* і терміни *географічна довгота, граматичний додаток, математичне рівняння, психологічне уявлення* тощо), в сучасній мові відносно небагато. Основна функція термінологічної лексики номінативна, терміни називають спеціальні поняття з різних галузей людських знань. У цій функції вони завжди виступають у науковому, публіцистичному, професійно-виробничому й діловому стилях. Проте термінологічні слова можуть вживатися й поза цими стилями, їх досить часто використовують і в мові сучасної художньої літератури, в якій вони, крім свого прямого номінативного значення, набувають і додаткових значень, а також експресивного чи емоційного забарвлення.

У мові художньої літератури терміни можуть втрачати «свою стилістичну замкненість», а використання термінологічних слів «у ролі складових елементів тропів і художніх образів» зумовлює часткову чи й повну їх семантичну детермінологізацію [2].

У зв'язку з появою нових галузей права, відкриттям нових явищ виникають значні труднощі визначення загальнонаукової, загальнотехнічної галузевої і вузькоспеціальної термінології: загальнонаукові і загальнотехнічні терміни – це терміни, які вживаються в декількох галузях науки і техніки.

Галузеві терміни – це терміни, які вживаються лише в одній галузі знань. Наприклад: *правові норми, прийнятий закон, nugatory*.

Вузькоспеціальні терміни – це терміни, які характерні для спеціальності даної галузі. Наприклад: *позов, нунціатура, chaplain, charge-sheet*. [3]

В умовах, коли потрібно давати назви новим і новим явищам та поняттям, багато загальноповсякденних слів набувають визначеної специфіки.

Відбувається спеціалізація їх значення при передачі термінів на іншу мову і уніфікація перекладних еквівалентів.

Іноколи в текстах зустрічаються слова і словосполучення, які відносяться до різних функціональних систем, тобто різних галузей.

Термін може бути утвореним на основі рідної мови або запозиченим як із нейтрального термінологічного банку (міжнародні греко-латинські терміноелементи), так і із іншої мови, він повинен відображати ознаки даного поняття; значення терміна для спеціаліста еквівалентне значенню поняття.

Усі терміни за своєю будовою поділяються на:

1. Прості, які складаються із одного слова: punish – наказати.
2. Складні, які складаються з двох слів і пишуться разом або через дефіс: *the High Court* – *Високий суд*.
3. Терміни-словосполучення, які складаються із декількох компонентів: *specific performance* – *реальне виконання* [4].

Оскільки серед юридичних термінів переважають в основному терміни-словосполучення, то вони і являють собою основну проблему при перекладі юридичного тексту.

Найважливішою ознакою терміна-словосполучення є його відтворюваність у професійній сфері вживання для вираження конкретного спеціального поняття. Складений термін буде стійким лише для певної системи розуміння. За межами конкретної термінологічної системи таке словосполучення не буде стійким і не сприйматиметься як зв'язана мовна одиниця. Отже, за кожним складеним терміном (терміном-словосполученням) стоїть стійка, стандартно відтворювана структура складного (розчленованого) професійного поняття [5]. Термінологія для терміна є тим полем, яку дає йому точність і однозначність, і за межами якого слово втрачає ознаки терміна.

Особливістю синтаксичної структури складеного терміна є те, що за зв'язаністю елементів їх можна вважати вільними (бо його компоненти зберігають своє пряме значення) і одночасно – закритими (бо при довільному включенні до їх складу інших слів, вони втрачають свою термінологічність) [Скоруходько 1974]. Порівняймо: *слідча таємниця й важлива слідча таємниця, судова експертиза і ретельна судова експертиза*.

У межах юридичної термінології виділяється значний відсоток термінів, утворених синтаксичним способом. За кількістю компонентів можна виділити: 1) двокомпонентні; 2) трикомпонентні; 3) полікомпонентні.

Найбільш поширеними в юридичній термінології є такі синтаксичні типи:

I. Двокомпонентні:

1) «прикметник + іменник у Н. в. однини»:

юридична практика, кримінальне судочинство, авторське право, фізична особа, умисне вбивство, цивільний позивач, правова допомога, юридичний факт, досудове слідство, повторний злочин, прямий умисел, дитяча злочинність, смертна кара, умовне звільнення, виправні роботи, nonprejudicial character, law charge;

2) «прикметник + іменник у Н.в. множини»:

Приклади: кримінальні діяння, речові докази, противоправні дії, умисні дії, правоохоронні органи, дисциплінарні провини, правові інститути, загальні суди, тяжкі злочини, слідчі дії, port charges;

3) «іменник у Н.в. + іменник у Р.в. без прийменника»:

орган дізнання, місце подій, вчинення злочину, суб'єкти правовідносин, вирок суду, розірвання шлюбу, склад злочину, відчужувач майна, накладання арешту, право власності, присікання хуліганства, позбавлення волі, касація вироку, санкція прокурора, сліди злочину, adult charge, accommodation of dispute;

4) «іменник у Н.в. + іменниково-прийменникова конструкція»:

тримання під вартою, передача під нагляд, пенсія по старості, вбивство на замовлення, недонесення про злочин, кодекс про карі, готування до вбивства, доведення до самогубства, to escalate accusation.

II. Трикомпонентні синтаксичні типи:

1) «прикметник + прикметник + іменник»:

загальнодержавне адвокатське об'єднання, невольові юридичні факти, організоване злочинне формування, міжнародна судова процедура, підзаконні нормативно-правові акти, загальний трудовий стаж, тяжке тілесне ушкодження, judge's finish charge;

2) «іменник у Н.в. + прикметник + іменник у Р.в.»:

суд присяжних засідателів, право промислової власності, притягнення до кримінальної справи, вік кримінальної відповідальності, порушення кримінальної справи, продовження апеляційного терміну, одержання незаконної винагороди, застосування вогнепальної зброї, notice of witnesses, charge of crime;

3) «прикметник + іменник у Н.в. + іменник у Р.в.»:

спільна власність подружжя, фактичний рецидив злочинів, позитивна поведінка потерпілих, судовий захист честі, достоїнства; законодавчі норми права, об'єктивне ставлення в провину, суб'єктивна сторона злочину, зворотня чинність закону, законна чинність вироку, закінчений замах на злочин, дійсний радник юстиції;

4) «іменник у Н.в. + іменник у Р.в. + іменник у Р.в.»:

огляд місця подій, право власності громадян, оскарження рішення суду, презумпція провини боржника, заподіяння шкоди здоров'ю, закінчення строку давності, відстрочка виконання вироку;

5) «іменник у Н.в. + іменник у З.в. + іменник у Р.в.»:

право на відшкодування витрат, право на волю слова, пенсія за вислугу років, right of copyrighting;

6) «прислівник +- прикметник + іменник у Н.в.»:

особливо небезпечний рецидивіст, суспільно небезпечне діяння, особливо злісне хуліганство, особливо небезпечний злочин, chance-medley.

III. Полікомпонентні терміни можуть включати чотири, п'ять, шість і більше одиниць:

добровільна відмова від вчинення замаху на злочин; спроба застосування вогнепальної зброї; слідчий в особливо важливих справах; умисне вбивство при обтяжуючих обставинах; умисне вбивство з хуліганських мотивів;

небезпечні для життя тілесні ушкодження, to acknowledge recognizance in false name, acquisition by discovery and occupation [6].

Серед багатокомпонентних юридичних термінів особливе місце посідають синтаксичні моделі предикативного типу: *норми права, що надають повноваження; норми права, що зобов'язують; злочин, скоєний через необережність; злочин, скоєний умисне; громадяни, що мають обмежену дієздатність; умисне убивство жінки, яка завідомо для винного була в стані вагітності; умисне вбивство, вчинене з особливою жорстокістю; умисне вбивство, вчинене в стані сильного щиросердечного хвилювання* [7].

Терміни об'єднуються в термінологічні системи, які виражають поняття однієї галузі.

У кожній термінологічній системі утворюються певні групи, для яких загальним є їх належність до класу предметів або до класу процесів, властивостей і т.д.

Основна кількість термінів утворилась за рахунок загальнонавчаних слів, взаємного проникнення із різних галузей техніки, запозичень із міжнародної лексики за словотвірними моделями, які характерні для сучасної англійської мови.

Окремі терміни утворюють термінолексику як складову частину загального складу мовної лексики. Якщо терміни об'єднуються одним фахом або ділянкою науки, то вони складають номенклатуру – певну системну схему, що криється за називанням понять. Точки зору на те, чи система найменувань взагалі необхідна, що вона має означати і які терміни охоплювати, досить різні – від тих, що схиляються до будь-яких імен, взятих принагідно, до тих, які потребують описових, належним чином відокремлених і фонетично відповідних термінів. До термінів часом відносять етикетки, прості цифрові стандарти і номенклатурні скорочення – власне, їх нікуди більше віднести. Вітамін, наприклад, спочатку позначались літерою і цифрою: останнім часом перевага надається словам.

Не у всіх наукових сферах висуваються однакові вимоги до номенклатури, бо кожна ділянка науки має властиві їй потреби. Вимоги конкретних наук, що мають справу з реальними речами, відрізняються, скажімо, від вимог суспільних наук. Для однієї галузі науки досить родо-видової класифікації; в інших потрібно розрізняти причини, процеси, процедури, ефекти, деталі [8].

Вимоги до терміна такі:

1. Термін має бути по можливості коротким і точним. Вдалий термін – не лише етикетка; він повинен чітко і повністю подавати характеристики поняття. Не всі терміни подають опис структури, аномалії, процесу чи функції, але взагалі кожний термін має короткі вказівні чи описові характеристики.

2. Специфічність. Ця ознака – дуже бажана якість для терміна у кожній галузі науки. В ідеалі термінологічне найменування повинне бути однозначним у межах окремої галузевої термінології і не мати синонімів.

Від терміна також вимагають, щоб він не мав емоційно-експресивного забарвлення, був цілеспрямованим на об'єкт у системі або ряді та відповідав словотворчим закономірностям мови. Водночас від терміна вимагається, щоб він служив ґрунтом для утворення деривативів, але лише у межах своєї системи.

Сукупність перелічених ознак, як показує практика, існує лише в ідеалі для невеликої кількості термінів. У дійсності ж та чи інша ознака або відсутня, або існує у послабленому стані. Звідси й випливають основні проблеми, пов'язані з перекладом термінології [9]. Таким чином, передача англійських термінів на українську мову вимагає знання тієї галузі, якої стосується переклад, розуміння змісту термінів англійською мовою і знання термінології рідною мовою. При передачі науково-технічної та юридичної літератури з англійської мови на українську важливе значення має взаємодія терміна з контекстом, завдяки чому виявляється значення слова.

Взагалі юридичні терміни мають такі самі шляхи передачі з англійської мови на українську, як і всі інші терміни. Головною проблемою перекладу юридичних термінів та термінів-словосполучень є їхня багатозначність не тільки серед різних галузей науки, але й всередині самої юридичної галузі тексту.

Література

1. Енциклопедичний юридичний словник. – Київ 2001 р.;
2. Коваленко А.Я. Науково технічний переклад – вид. «Карп'юка» 2001 р.;
3. Мостовий М. І. Лексикологія англійської мови. – Харків 1993 р.;
4. Комісаров В. Н. Общая теория перевода. – Москва 1999 р.;
5. Карабан В. Переклад англійської наукової і технічної літератури. – 2002 р.;
6. Калюжна В.В. Стиль англомовних документів. – К.: Наукова думка, 1982 р.;
7. Бреус Е. В. Основы теории и практики перевода. – Москва 2000 р.;
8. Коваленко А. Я. Науково технічний переклад – вид. «Карп'юка» 2001 р.;
9. Мостовий М. І. Лексикологія англійської мови. – Харків 1993 р.